

POSELSTVÍ
PAPEŽE JANA PAVLA II.
K SVĚTOVÉMU DNI MÍRU
1. LEDNA 2003

VYDAL SEKRETARIÁT ČESKÉ BISKUPSKÉ KONFERENCE
PRAHA 2002
(PRO VNITŘNÍ POTŘEBU)

1. Uplynulo téměř čtyřicet let od 11. dubna 1963, v němž papež Jan XXIII. vydal historickou encykliku *Pacem in terris*. V ten den se slavil Zelený čtvrtek. Můj ctihodný předchůdce, jenž o dva měsíce nato zemřel, se v ní obracel „ke všem lidem dobré vůle“ a shrnoval své poselství o míru pro svět v úvodní větě: „Mír na zemi, tuto horoucí touhu lidí všech dob, nelze, jak známo, uskutečnit a upevnit bez posvátného zachovávání řádu, který ustanovil Bůh“.¹

Hovořit o míru k rozdělenému světu

2. Svět, k němuž se Jan XXIII. obracel, byl hluboce poznamenán nepořádky. 20. století začalo ve znamení velkého očekávání pokroku. Lidstvo však během šedesáti let bylo svědkem dvou světových válek, vzniku ničivých totalitních režimů, nárůstu obrovského lidského utrpení a jednoho z největších pronásledování církve, k němuž kdy v dějinách došlo.

Pouhé dva roky před vydáním encykliky *Pacem in terris*, v roce 1961, byla vztyčena berlínská zeď, která měla oddělit a postavit proti sobě nejen dvě části onoho města, ale také dva způsoby chápání a budování světa. Život se na každé straně zdi řídil odlišným stylem, často založeným na opačných pravidlech, v ovzduší podezíravosti a nedůvěry. Ona zeď rozdělila lidstvo pohledem na svět i konkrétním životním postojem, pronikla do lidských srdcí a myslí a vytvořila překážky, které se jevily jako trvale nepřekonatelné.

Navíc se svět šest měsíců před uveřejněním encykliky, v době, kdy byl v Římě právě zahájen II. vatikánský koncil, ocitl kvůli kubánské krizi na prahu nukleární války. Cesta ke světu míru, sprave-

¹ JAN XXIII., *Pacem in terris*, Úvod, v „Sociální encykliky“, Zvon, Praha 1996, str. 181.

dlnosti a svobody se zdála být uzavřena. Mnoho lidí se domnívalo, že lidstvo bude odsouzeno žít ještě dlouho v tísnivých podmínkách studené války s trvalou hrozbou, že jakýkoli projev agrese či incident může den ze dne rozpoutat nejstrašnější válku v dějinách lidstva. Použití atomových zbraní by ji totiž proměnilo v konflikt, který by dal v sázku samu budoucnost lidstva.

Čtyři pilíře míru

3. Papež Jan XXIII. nesouhlasil s těmi, kdo považovali mír za nemožný. Svou encyklikou dosáhl toho, že tato zásadní hodnota se vším svým náročným obsahem začala tlouct na obě strany této zdi a na všechny zdi světa. Encyklika promlouvala ke každému o společné příslušnosti k lidskému rodu a zažehla pro všechny světlo ozářující touhu lidí ze všech koutů země po životě v bezpečí, spravedlnosti a naději v budoucnost.

Jan XXIII. jako osvícený člověk identifikoval základní podmínky míru ve čtyřech konkrétních potřebách lidského ducha: v *pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě*.² Uvedl, že *pravda* bude základem míru, jestliže si každý člověk bude poctivě vědom nejen svých práv, ale také svých povinností k ostatním. *Spravedlnost* bude budovat mír, jestliže každý člověk bude v praxi respektovat práva ostatních a bude se ze všech sil snažit plnit povinnosti, které k nim má. *Láska* bude šířit mír, jestliže lidé budou vnímat potřeby ostatních jako své vlastní a budou se s ostatními dělit o to, co mají, počínaje duchovními hodnotami. A konečně *svoboda* bude mír posilovat a přispívat k jeho plodům, jestliže se budou lidé při volbě prostředků k jejímu dosažení řídit rozumem a odvážně přijmou odpovědnost za své činy.

Blahoslavený papež Jan XXIII. se na přítomnost i budoucnost díval pohledem víry a rozumu a spatřoval v nich *skryté tendence*, které již v dějinách působily a které dokázal interpretovat. Věděl, že věci nemusí být vždy takové, jakými se jeví navenek. V lidských dějinách, nehledě na války a válečné hrozby, působilo i něco jiného, a to Jan XXIII. vnímal jako slibný počátek duchovní revoluce.

² Srov. *tamtéž*, I., l.c., str. 183.

Nové vědomí důstojnosti člověka a jeho nezczitelných práv

4. Jak uvedl, lidstvo zahájilo novou etapu své pouti.³ Konec kolonialismu, zrod nových samostatných států, účinnější obrana práv pracujících a nová a žádoucí přítomnost žen ve veřejném životě se mu jevily jako znamení toho, že lidstvo vstupuje do nové fáze dějin, charakterizované „*vědomím, že všichni lidé jsou si co do své přirozené důstojnosti rovni*“.⁴ Tato důstojnost byla nepochybně v mnoha částech světa pošlapávána. To Jan XXIII. dobře věděl. Nicméně byl přesvědčen, že přes dramatickost některých aspektů tehdejší situace si svět *stále více uvědomuje určité duchovní hodnoty* a stále více se otevírá bohatství obsaženému v „*pilířích pokoje*“, jimiž jsou pravda, spravedlnost, láska a svoboda.⁵ Úsilím o zakotvení těchto hodnot do života společnosti na národní i mezinárodní úrovni si lidé měli, podle jeho slov, stále hlouběji uvědomovat důležitost svého vztahu s Bohem, pramenem veškerého dobra, který je pevným základem a nejvyšším kritériem života jak pro člověka jako jedince, tak pro člověka jako společenskou bytost.⁶

Vědomí lidských práv narůstalo a projevovalo se na národní i mezinárodní úrovni. Jan XXIII. tušil, že tento jev obsahuje skrytou sílu a mimořádnou moc měnit dějiny. Jedinečným způsobem to potvrdily události, k nimž došlo za několik let zejména ve střední a východní Evropě. Jan XXIII. v encyklice učil, že cesta k míru nutně vede skrze obranu a podporu základních lidských práv, jež náleží každému člověku ne jako dobro poskytnuté určitou společenskou třídou či státní mocí, nýbrž jako přirozené právo, které je člověku vlastní proto, že je lidskou bytostí. „*Za základ jakéhokoli soužití, má-li být spořádané a plodné, je nutno uznat zásadu, že každý člověk je osoba, tj. že je mu vrozen rozum a svobodná vůle, a tedy že je nositelem práv a povinností, které pramení přímo z této jeho povahy.*“

³ Srov. *tamtéž*, I., l.c., str. 190–191.

⁴ *Tamtéž*, I., l.c., str. 191.

⁵ Srov. *tamtéž*, I., l.c., str. 190–191.

⁶ Srov. *tamtéž*.

Poněvadž tato práva a povinnosti jsou všeobecné a neporušitelné, jsou také naprosto nezczizitelné“.⁷

Nejednalo se jen o abstraktní ideje. Tyto myšlenky měly rozsáhlý praktický dopad, jak se záhy v dějinách ukázalo. Na základě přesvědčení, že každá lidská bytost má stejnou důstojnost a že tomu společnost musí přizpůsobit své struktury, se záhy zrodila *hnutí za lidská práva*, která konkrétně politicky vyjádřila jednu ze silných tendencí současných dějin. Podpora svobody byla uznána nezbytnou součástí úsilí o dosažení míru. Tato hnutí začala působit prakticky všude na světě, přispěla ke svržení diktátorských forem vlády a vedla k jejich náhradě demokratičtějšími systémy, které umožňují větší účast občanů na veřejném životě. V praxi tak dokázala, že míru a pokroku lze dosáhnout jen respektováním všeobecného morálního zákona, jenž je vepsán do srdce člověka.⁸

Obecné blaho

5. Učení encykliky *Pacem in terris* prokázalo prorockého ducha i v jiném bodu, a předběhlo tak vývoj světové politiky. Ve světě, který vykazoval stále více vzájemných souvislostí a globalizačních tendencí, papež Jan XXIII. navrhl, že by pojem společného blaha měl být pojímán celosvětově. Správný přístup se měl odvozovat od „obecného blaha“.⁹ Jedním z důsledků tohoto vývoje byla zjevná potřeba *veřejné mezinárodní autority*, která by disponovala schopností takové obecné blaho podporovat. Papež dodával, že tato autorita by neměla být ustanovena z donucení, ale pouze na základě společné dohody národů. Mělo se jednat o organismus, jehož „základním cílem bude uznávání, respektování, ochrana a podpora práv lidské osoby“.¹⁰

Proto nepřekvapuje, že Jan XXIII. hleděl s velkou nadějí na Organizaci spojených národů, která byla založena 26. června 1945. Spatřoval v ní důvěryhodný nástroj k zachování a posilování míru ve

⁷ *Tamtéž*, I., l.c., str. 183.

⁸ Srov. JAN PAVEL II., *Promluva k valnému shromáždění OSN*, 5. 10. 1995, č. 3.

⁹ JAN XXIII., *Pacem in terris*, IV., l.c., 194.

¹⁰ *Tamtéž*, I., l.c., str. 213.

světě. Právě proto vyjádřil zvláštní poděkování za *Všeobecnou deklaraci lidských práv* z roku 1948 a považoval ji za „významný krok na cestě k vytvoření právního a politického řádu všech národů světa“.¹¹ V *Deklaraci* totiž byly zakotveny morální základy, na nichž bylo možné budovat svět vyznačující se řádem, nikoli nepořádkem; dialogem a ne násilným řešením. V této perspektivě papež naznačoval, že obrana lidských práv Organizací spojených národů je nezbytným předpokladem toho, aby sama OSN mohla rozvíjet svou schopnost podporovat a chránit mezinárodní bezpečnost.

Prozíravý pohled papeže Jana XXIII. na mezinárodní veřejnou organizaci, která by sloužila lidským právům, svobodě a míru, se dosud plně neuskutečnil. Musíme dokonce s lítostí konstatovat, že mezinárodní společenství při plnění povinnosti respektovat a aplikovat lidská práva nezřídka váhá. Tato povinnost se týká *všech* základních práv a nedovoluje jejich svévolný výběr, který by vedl k různým formám diskriminace a nespravedlnosti. Současně jsme svědky zne-pokojivě rostoucího rozdílu mezi uplatňováním nových „práv“, která jsou podporována technologicky vyspělými zeměmi, a elementárních práv, která dosud nejsou uspokojována zejména v méně rozvinutých zemích. Mám na mysli například právo na jídlo, pitnou vodu, domov, sebeurčení a nezávislost. *Mír vyžaduje, aby se tyto rozdíly co nejdříve omezily a následně zcela zanikly.*

Je třeba poznamenat ještě jednu věc: mezinárodní společenství, které se řídí od roku 1948 Chartu lidských práv, většinou zanedbávalo patřičné prosazování povinností, které z ní plynou. Ve skutečnosti je totiž rozsah, v němž se *práva* vykonávají, aniž by se staly prosazováním svévole, stanoven *povinnostmi*. Větší vědomí *obecných lidských povinností* by věci míru velmi prospělo, protože by jí poskytlo morální základ společně uznávaného *řádu věcí*, jenž nezávisí na vůli jedinice či nějakého uskupení.

¹¹ *Tamtéž*, I., l.c., str. 214.

Nový mezinárodní řád morálky

6. Je však pravda, že přes řadu potíží a zpoždění došlo v uplynulých čtyřiceti letech k *význačnému pokroku* v uskutečňování vznešené vize papeže Jana XXIII. Skutečnost, že státy téměř všech částí světa cítí povinnost ctít myšlenku lidských práv, dokazuje, jak mocným nástrojem je morální přesvědčení a duchovní integrita. Právě tyto síly totiž sehrály rozhodující roli v mobilizaci svědomí, která stála u zrodu nenásilné revoluce roku 1989, události, která zapříčinila pád evropského komunismu. Přestože pokroucené chápání svobody považované za libovůli nadále ohrožuje demokracii a svobodné společnosti, je jistě významné, že během čtyřiceti let od vydání encykliky *Pacem in terris* mnoho národů světa získalo větší svobodu, struktury dialogu a spolupráce mezi národy nabyly větší síly a hrozba globální nukleární války, jež se drasticky vynořila v době papeže Jana XXIII., byla účinně zastavena.

V této souvislosti bych chtěl se skromnou odvahou poznamenat, že staleté učení církve o míru chápaném jako „*tranquillitas ordinis*“ – „klid řádu“, jak jej nazýval svatý Augustin,¹² se i ve světle hlubších úvah encykliky *Pacem in terris* ukázalo jako mimořádně důležité pro dnešní svět – a to jak pro hlavy států, tak pro běžné občany. Všichni se snadno shodneme, že současná situace ve světě je poznamenána velkým nepořádkem. To však vyvolává otázku, *jakým typem řádu může být tento nepořádek nahrazen*, aby lidé mohli žít ve svobodě, spravedlnosti a bezpečí? A protože se svět, nehledě na nepořádek, i tak v mnoha oblastech „organizuje“ (v oblasti hospodářské, kulturní i politické), rodí se další, stejně naléhavá otázka: podle jakých principů se tyto nové podoby světového řádu formují?

Tyto rozsáhlé otázky ukazují, že problém řádu ve světových záležitostech, který je problémem správného chápání míru, *nemůže odhlížet od otázek souvisejících s morálními principy*. Jinými slovy se i z tohoto pohledu vynořuje vědomí, že otázku míru nelze oddělovat od otázky lidské důstojnosti a práv člověka. Právě to je jednou z věčných pravd uvedených v encyklice *Pacem in terris* a udělali by-

¹² *De civitate Dei*, 19,13.

chom dobře, kdybychom si ji o jejím čtyřicátém výročí připomněli a rozjímali o ní.

Není snad tato doba, v níž mají všichni spolupracovat na vytvoření *nové organizace celého lidského rodu* s cílem zajistit mír a soulad mezi národy a společně podporovat jejich celkový pokrok? Důležité je předejít nedorozumění: tím není míněno založení jakéhosi globálního super-státu. Cílem je spíše zdůraznit naléhavou potřebu urychlit stávající procesy a tak odpovědět na víceméně všeobecný požadavek *demokratických způsobů výkonu politické moci na národní i mezinárodní úrovni* a na požadavek *průhlednosti a důvěryhodnosti všech úrovní veřejného života*. Papež Jan XXIII. důvěřoval v dobro přítomné v srdci každého člověka, apeloval na něj a volal celý svět k ušlechtilějšímu pohledu na veřejný život a na výkon veřejné moci. Odvážně vedl svět, aby hleděl za hranice svého tehdejšího stavu a nepořádku a dokázal si představit nové formy mezinárodního řádu, které by odpovídaly lidské důstojnosti.

Pouto mezi pokojem a pravdou

7. Jan XXIII. odporoval názoru těch, kdo považovali politiku za oblast, v níž neplatí morálka a která se řídí jen kritériem zájmů. Ve své encyklice načrtl pravdivější obraz lidské reality a ukázal cestu k budoucnosti, která bude lepší pro všechny. Právě proto, že lidé jsou stvořeni se schopností činit morální volby, *žádná lidská činnost není vyňata z oblasti etických hodnot*. Politika je lidská činnost, a proto také podléhá soudu morálky, a to platí i pro mezinárodní politiku. Papež Jan XXIII. o ní řekl: „Týmž přirozeným zákonem, který upravuje vztahy mezi jednotlivými občany, se musí řídit také vztahy mezi státy“.¹³ Kdo se domnívá, že mezinárodní veřejný život je ze zákonů morálky jaksi vyňat, měl by se zamyslet nad vlivem *hnutí za lidská práva* na národní a mezinárodní politiku 20. století, které právě skončilo. Tento vývoj, předjímaný učením zmíněné encykliky, rozhodně vyvrací tvrzení, že se mezinárodní politika pohybuje v jakési „svobodné zóně“, v níž zákony nemají žádnou moc.

¹³ JAN XXIII., *Pacem in terris*, II., l.c., str. 201.

Není snad jiného místa, v němž by byla tak jasně patrná potřeba správného používání politické autority jako v *dramatické situaci na Středním východě a ve Svaté zemi*. Důsledky vyostřeného vzájemného odmítání a nekonečný řetězec násilí a msty, množící se den za dnem a rok za rokem, rozbily dosud každý pokus o zahájení vážně míněného dialogu o skutečných otázkách. Nejistá situace nabývá ještě dramatičtějších rysů kvůli střetu zájmů mezi členy mezinárodního společenství. Dokud lidé, kteří zastávají zodpovědné funkce, nepřistoupí odvážně na to, aby byl zpochybněn jejich způsob spravování moci a zajišťování blaha pro daný národ, lze si jen těžko představit, že by se opravdu mohly uskutečnit kroky vedoucí k míru. Bratrovražedný boj, který každodenně otřásá Svatou zemí a staví proti sobě síly představující bezprostřední budoucnost Středního východu, poukazuje na naléhavou potřebu mužů a žen přesvědčených o nutnosti politiky založené na respektu k důstojnosti a právům člověka. Podobná politika je pro všechny nesrovnatelně výhodnější než pokračování stávajících konfliktních situací. Z této pravdy je třeba vycházet. Vždy totiž přináší větší svobodu než jakákoli forma propagandy, zejména pokud taková propaganda slouží k zamaskování skrytých úmyslů.

Předpoklady trvalého míru

8. Mezi *úsilím o mír a respektem k pravdě* je nerozlučné pouto. Upřímnost v podávání informací, rovnost právních systémů a průhlednost demokratických postupů poskytují občanům pocit bezpečí, ochotu urovnávat spory mírovými prostředky a vůli uzavírat poctivé a konstruktivní úmluvy, které představují *skutečné předpoklady trvalého míru*. Politická setkání na národní a mezinárodní úrovni slouží věci míru jen tehdy, když každá ze zúčastněných stran respektuje přijaté závazky. V opačném případě takovým setkáním hrozí, že se stanou irelevantními a zbytečnými a že v důsledku toho budou lidé v pokušení stále méně věřit užitečnosti dialogu a za cestu k vyřešení sporů budou naopak považovat užití síly. Negativní důsledky, které mají na mírový proces závazky, jež sice byly přijaty, ale nikoli respektovány, musí dovést hlavy států a vlád k velkému smyslu pro zodpovědnost, s nímž budou vážit každé své rozhodnutí.

Dávné rčení zní: *Pacta sunt servanda*. Jestliže musí být dodržovány všechny přijaté závazky, je třeba věnovat zvláštní péči uskutečňování *závazků k chudým*. Pro ně by totiž bylo mimořádně frustrující, kdyby nebyly plněny sliby, které vnímají jako životně důležité. V této perspektivě představuje neplnění závazků vůči rozvíjejícím se zemím závažnou morální otázku a staví ještě více na odív stávající nerovnosti ve světě. *Utrpení způsobené chudobou dramaticky narůstá ochabováním důvěry*. Konečným důsledkem je zhroucení veškerých nadějí. Přítomnost důvěry v mezinárodních vztazích je *společenským kapitálem zásadní hodnoty*.

Kultura míru

9. Při hlubším pohledu je nutno uznat, že mír není ani tak otázkou *struktur jako lidí*. Mírové struktury a postupy – právní, politické a ekonomické – jsou jistě nezbytné a naštěstí často existují. Jsou však jen plodem moudrosti a zkušenosti nashromážděné v průběhu dějin díky *nesčetným mírovým gestům*, která učinili lidé, jež dokázali doufat a nikdy nepodlehli malomyslnosti. *Mírová gesta* se rodí z života lidí, kteří *ve svém nitru trvale chovají mírové postoje*. Jsou plodem mysli a srdce „tvůrců pokoje“ (Mt 5,9). *Mírová gesta* jsou možná, když lidé *plně doceňují společenský rozměr života*, takže vnímají význam určitých událostí pro své vlastní společenství a pro svět jako celek a jejich důsledky na ně. *Mírová gesta* vytvářejí tradici a kulturu míru.

Náboženství hraje v probouzení mírových gest a upevňování podmínek míru životně důležitou úlohu. Může ji plnit tím účinněji, čím rozhodněji se soustředí na to, co je mu vlastní: na otevřenost Bohu, na učení o bratrství všech lidí a na podporu kultury solidarity. Právě tento účel měl „Den modlitby za mír“, který se 24. ledna 2002 konal v Assisi a kterého se zúčastnili představitelé četných náboženství. Jeho cílem bylo vyjádřit touhu vychovávat k míru šířením jeho spirituality a kultury.

Dědictví encykliky *Pacem in terris*

10. Blahoslavený Jan XXIII. byl člověkem, který *se nebál budoucnosti*. K tomuto optimistickému přístupu mu pomáhala pevná důvěra v Boha a člověka, plynoucí z hlubokého ovzduší víry, v němž vyrůstal. Posilován touto odevzdaností do rukou Prozřetelnosti neváhal předložit vůdčím představitelům své doby nový pohled na svět ani v kontextu, který se jevil jako trvale konfliktní. To je dědictví, které nám zanechal. O tomto Světovém dni míru nás pohled na papeže Jana XXIII. zve, abychom prohlubovali stejné city jako on: důvěru v milosrdného a soucitného Boha, který nás volá k bratrství; důvěru v lidi naší doby a všech dob, protože Boží obraz je vtisknut stejnou měrou do duše každého člověka. Na základě takových citů lze doufat ve vybudování mírového světa zde na zemi.

Na počátku nového roku v dějinách lidstva chovám v srdci toto přání: aby v duši každého člověka mohlo vyrašit úsilí o nové připojení k ušlechtilému poslání, jež před čtyřiceti lety navrhla všem lidem dobré vůle encyklika *Pacem in terris*. Tento „závažný“ úkol, jak jej nazývá encyklika, spočívá „ve vytváření nových vztahů, v němž mají být lidé vedeni a vzděláváni pravdou, spravedlností a láskou.“ Papež Jan XXIII. dále upřesňoval, že se jedná o vztahy „mezi jednotlivci, mezi občany a jejich státy, mezi státy navzájem a konečně mezi jednotlivci, rodinami, mezičláňkovými organizacemi a státy na jedné straně a společenstvím všech lidí na druhé straně.“ Na závěr zdůrazňoval, že úsilí o dosažení „pravého míru podle řádu stanoveného Bohem“ je „úkol nadmíru vznešený“.¹⁴

Čtyřicáté výročí encykliky *Pacem in terris* je velmi vhodnou příležitostí k využití prorockého učení papeže Jana XXIII. Církevní společenství budou uvažovat, jak toto výročí v průběhu roku patřičně slavít iniciativami, kterým nebude scházet ekumenický a mezináboženský charakter, a otevírat se všem, kdo hluboce touží „strhnout hradby, jež rozdělují jedny od druhých, posílit svazky vzájemné lásky, mít porozumění pro druhé, odpustit všem, kdo jim ukřivdili.“¹⁵

¹⁴ *Tamtéž*, V., l.c., str. 219.

¹⁵ *Tamtéž*, V., l.c., str. 221.

Tato přání doprovázím modlitbou k všemohoucímu Bohu, zdroji veškerého našeho dobra, který nás z podmínek útlaku a konfliktu volá ke svobodě a spolupráci pro blaho všech lidí. Ať pomáhá lidem v každém koutě země budovat svět míru, který bude stále pevněji spočívat na čtyřech pilířích, jež ukázal blahoslavený Jan XXIII. ve své historické encyklice všem lidem: na *pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě*.

Ve Vatikánu, 8. prosince 2002

